

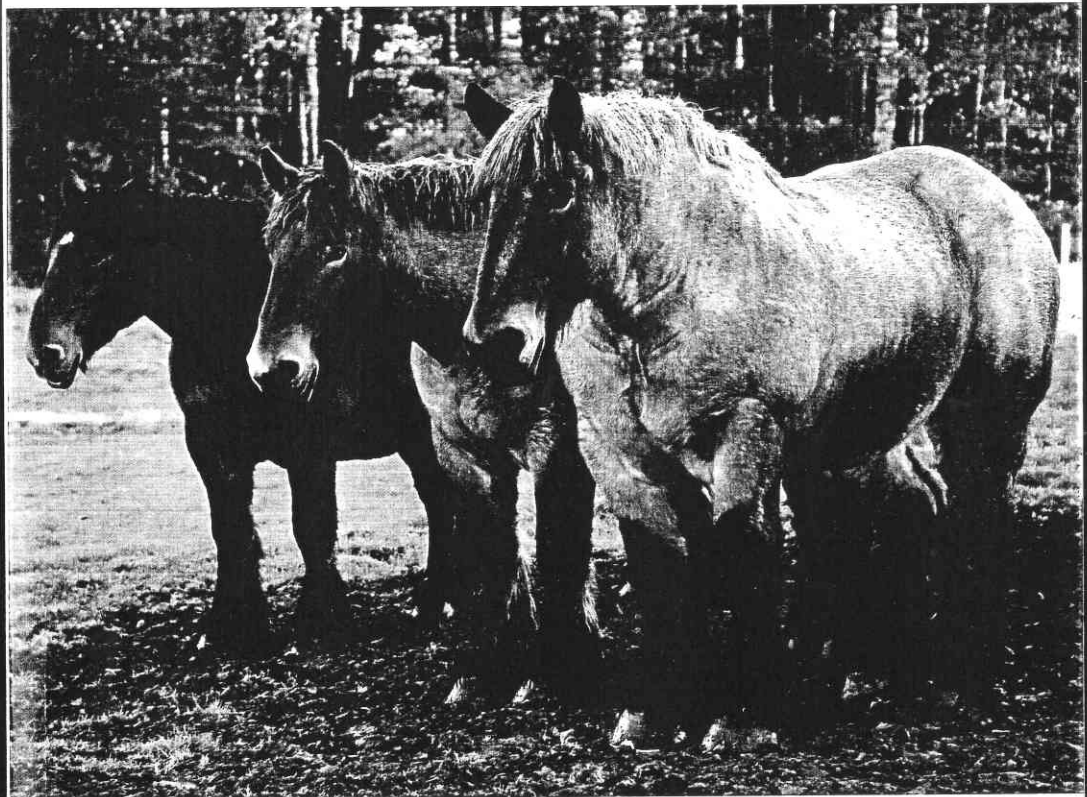
het oude land van edingen
en omliggende

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VAN DE
GEWESTELIJKE KRING
VOOR
OUDHEIDKUNDE, GESCHIEDENIS EN HEEMKUNDE
VAN
HET PAJOTTENLAND

Jaargang XXXVII

Nummer 3

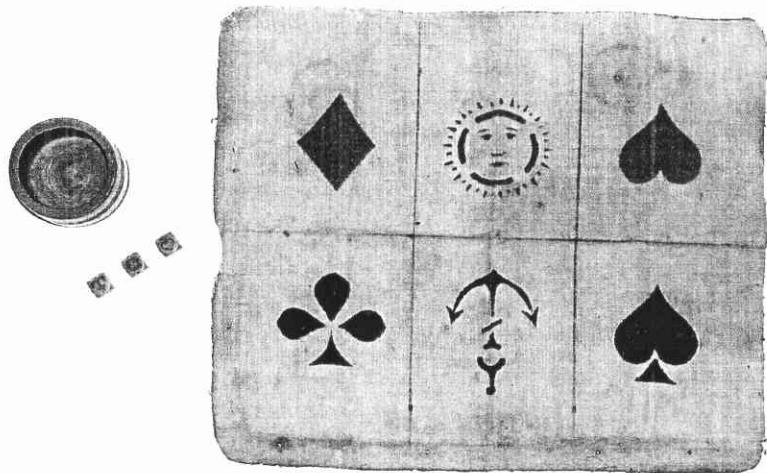
Juli-Augustus-September 2009

het oude land van gaasbeek

moeten naar hunne arme, families dragen, maar die liever verbrassen in spel en eerloosheid. Wij dringen er sterk op aan dat de politie hier ernstig ingrijpe en raden de leden van 't lokaal komiteit aan hun plicht te doen.

Vandaag, en dit sinds tientallen jaren al, wordt *Anker en Zonne* in Galmaarden niet meer gespeeld en voor zover we hebben kunnen nagaan ook niet elders in het Pajottenland. Van de echte op het spel verzotte spelers *van onder en na den oorlog* blijven er nog weinigen over en de jongere generaties kennen het spel zelfs niet meer.

Anker en Zon: lap, bekertje, teerlingen (foto © M. Matthijs)

HET KARTUIZERKLOOSTER TE HERNE OP KAARTEN VAN FONSON EN BONNEVIE UIT DE JAREN 1755.

Jos BERNAER

Inleiding.

Dit artikel beschrijft een reeks aanvullingen op de in 2002 verschenen studie over de kaart van Fonson (1) uit het Rijksarchief te Bergen (AEM). Die kaart ontstond omstreeks 1757 en ze tekent de wijde omgeving van het kartuizerklooster in Herne. Ze werd voor het eerst vermeld door Leopold Devillers in het jaar 1870 (2).

In de naoorlogse jaren hoopte Richard Billiet de gegevens van die kaart te verwerken in zijn dissertatie over de toponymie van Herne, doch hij kreeg te horen dat de kaart verloren gegaan was in de stadsbrand van 1940 (3). Die teloorgang werd verder niet meer in vraag gesteld, totdat Jan en Jozef Boelaert de kaart herontdekten in het Rijksarchief te Bergen, waar ze bewaard wordt onder het nummer AEM 270: *Plan figuratif du chemin de la procession, traversant les bois de la chartreuse d' Hérinnes et de ses environs*. Zij verwerkten hun bevindingen in een studie over dit plan (4), doch moesten een paar vragen onbeantwoord laten, omdat de kaart op verschillende plaatsen ernstig beschadigd was. De herontdekking van een collectie gelijkaardige kaarten in het Rijksarchief te Brussel (ARA) heeft het mogelijk gemaakt enkele aspecten van die studie te vervolledigen.

De kaarten over het kartuizerklooster in het Rijksarchief te Brussel.

Nader onderzoek binnen de Rijksarchieven heeft een reeks plannen over de eigendommen van de kartuizers boven water gebracht. Onder meer hebben we in de collectie 'Kaarten en plannen van de hertogen van Arenberg' een aantal belangrijke topografische

- (1) J. en J. BOELAERT, *Het Kartuizerklooster te Herne op de kaart van Fonson*, in *HOLVEO*, jg. XXX, nr. 4, p. 264 – 274
- (2) L. DEVILLERS, *Inventaire des cartes et plans manuscrits et gravés qui sont conservés au dépôt provincial des Archives de l'Etat à Mons*, Mons, 1870.
- (3) R. BILLIET, *Toponymie van Herne*, Nomina Geographica Flandrica, Monographiën, VI, Brussel, N.V. Standaard-Boekhandel, 1955.
- (4) J. en J. BOELAERT, *ibidem*

kaarten over de kloosteromgeving teruggevonden. Deze collectie, die voorheen berustte in het Arenbergpaleis te Brussel, wordt nu beheerd door het Algemeen Rijksarchief te Brussel. De toegang tot de collectie is mogelijk geworden door de in 2005 gepubliceerde inventaris van André Vanrie (5).

In wat volgt beschrijven wij de evidente overeenkomst die sommigen van die kaarten vertonen met de kaart **AEM 270** van Fonson, uit het Rijksarchief van Bergen.

Kaart **ARA 977** werd in 1757 getekend door Fonson. Ze vormt een dubbel met de kaart AEM 270 uit Bergen.

Kaarten **ARA 948**, **ARA 978**, **ARA 1119** zijn fragmenten die inhoudelijk overeenkomen met ARA 977.

Kaart **ARA 822** werd in 1755 getekend door Bonnevie.

Kaart **ARA 998** is een kopie door Fonson van de Bonnevie-kaart ARA 822. Ze dateert eveneens van 1755 en is de voorloper van ARA 977 en AEM 270.

De kaart ARA 977 van Fonson uit 1757.

De inventaris VANRIE vermeldt onder nummer 977 een plan met volgende omschrijving (6): *Plan figuratif du chemin de la procession, traversant les bois de la chartreuse d' Hérinnes et de ses environs*. Al dadelijk valt op dat de titel van dit Brusselse plan overeenkomt met die van het Bergense exemplaar. Dat plan werd eveneens door Fonson gemaakt. Qua grootte komt het overeen met het exemplaar uit het Rijksarchief te Bergen: het plan van Bergen meet 120 x 160 cm en dat van Brussel 112 x 160,5 cm. De gegevens komen op beide plannen in dezelfde vorm voor. Het is dan ook duidelijk dat één van beide een kopie is van het andere. Het Brusselse exemplaar is minder

(5) A. VANRIE, *Archives du Palais d' Arenberg à Bruxelles. Inventaire de la série des cartes, plans, tableaux et documents iconographiques*, Brussel, 2005

(6) A. VANRIE, *ibidem*, p. 177

beschadigd dan het Bergense: het vertoont slechts een paar scheuren in het papier. Doordat de teksten van de *Renvois* en van de *Observation* op het Brusselse exemplaar intact zijn, kunnen wij hiermee de gegevens aanvullen, die J. en J. Boelaert in 2002 publiceerden in hun studie over de kaart AEM 270.

De kaartfragmenten 948, 978, 1119 uit 1757.

De collectie Arenberg bevat nog 3 andere plannen, die elk een fragment van het hoger genoemde plan 977 weergeven. Het zijn de nummers 948, 978 en 1119 (7). Op deze plannen is enkel het bovenste gedeelte van het plan 977 in kaart gebracht, vertrekkende van aan de kloostersite, de Processiestraat tot aan het huis van *Joseph Ijecos* [6] en naar onder toe tot aan het huis van *Jean Niels* en de *avenue de la couture de merquenne* [15]. De getallen tussen [] verwijzen naar items in de legende van de kaart 977.

Legende van de kaart ARA 977 uit 1757.

Naast de aanvulling van de onvolledige tekst van AEM 270, werd ook hier en daar een licht gewijzigde lezing vastgesteld. Verder brachten de Brusselse exemplaren een aantal verhelderingen in de naamgeving aan het licht. Daarom reproduceren we hier de volledige tekst van AEM 270, met in cursief afwijkende lezingen volgens plan 977 en tussen ronde haakjes lezingen volgens plan 948:

RENVOIS

- A Eglise de la chartreuse
- B Chemin venant d' hengien
- C Maison de la Veuve adrien Vannebercq (Adrien vandenbergh)
- D chapelle de la Vierge
- E chemin allant a Ninove
- F Maison de joseph Sire jacob
- G Maison de jean *Stevens*
- H chemin dit la grande Lienstraete

(7) A. VANRIE, *ibidem*; nr. 948, p. 172; nr 978, p. 177; nr 1119 p. 203.

- I chemin passant la chaussée bruno, allant à Rocroi (Brunneau)
 L Closure de Lieve Wrauve (Lieve Vrouwe Block)
 M muraille de Cloture de la chartreuse block (cloître)
 N Entrée du Vieux chemin
 O Piedcente passant *dans* le Bois
 P nouveau chemin dit chemin de la procession
 Q bois de *Capelle bosse*
 R bois de *Vraijflock bosse* (vajiflock bosse)
 S campagne faisant la separation des deux bois, dite *Conixberegh* (Conicxbergh)
 T *bois de Haijbosche*
 V chemin dit harbecq Straete (Harebeekstraete)
 W Ruisseau d arebeck
 X chemin de la procession allant sur la place (la place d' herinnes)
 Y maison de jean niels
 2 pature de pierre de Rijck (Derycke)
 3 maison de nicolas de cat (Dequatre)
 4 maison de la Veuve gilles *Chogez* (gille Crochez)
 5 maison *dernoul bois d' hengien* (d' Arnould Boisdenghien)
 6 maison de joseph ijecos
 7 avenue de Campagne
 8 La Barrière (Bariere)
 9 ou commence le nouveau planti jusqu' à la sortie du Vieux chemin Cote 16
 10 Vergé nommé bosWeij
 11 clefs pour les poissons, nommé Spaije
 12 pièce deau fermant la chartreuse, nomée Spaijebeke
 13 Ecluse nommé Spaije
 14 piedcente allant a Leglise d'*herinne*
 15 avenue de la cloture de merquene (Merquinne)
 16 sortie du Vieux chemin

- 17 arbre sur lequel est une Vierge
 18 pature de francois de Cat
 19 blanchirie
 20 Maison appartenant aux *religieuse* de Nazaette
 21 maison d' antoine *Varloquie*
 22 maison de jean *batiste pierette*
 23 terre labourable, appartenant à la Veuve adrien Vanneberg vis à vis laquelle le chemin a 35 pieds de Largeur *entrees* ses hayes sur la longueur de 9 Verges
 24 maison de N. ribouville
 25 maison de nicolas de cat vis à vis laquelle il y a 13 saulx plantés le long du ruisseau qui *appertenant* au seigneur et le chemin dans cette endroit a 34 pieds large du bord du *ruisseau* jusqu'a la haye
 26 cense de judocus de Cat
 27 maison de *ghuillaume* derdenne
 28 maison de jean Sergen
 29 nouveau planti fait contre la haye dans l' année mil sept cent cinquante six
 30 Cense de Conkelbercq
 31 maison de pierre Simeon
 32 cense de thimonte
 33 cense du baron de Leuse
 34 maison de La Veuve martin Valet
 35 maison d adrien pultrecte
 36 chaussée Bruno
 37 planti appartenant au seigneur, se *nomant pikendries*
 38 aussi planti au seigneur
 39 petite chapelle
 40 pont passant sur le ruisseau d arbecq, Large de *treize* pieds
 41 et 42 Le chemin *Entrees* ce deux nombre a de *largeur* Entrées ses arbres quinze et dix neuf pieds

- 42 et 43 le chemin *entrees* ce deux nombre a *de largeur* Entrées
ses arbres trente deux pieds
- 44 chemin Venant de la place d *herinnes* allant a la *chaussée*
bruno
- 45 chemin allant a Soignies
- 46 place du Village d' herinnes
- 47 deux poupeliers *Contigue* au pont du chemin X
- 48 ornes bois de *chasne* de dix huit poulces de diametre

OBSERVATION SUR LE PLAN

Qu' il y a des rigoles le long du chemin P de dix huit poulces larges; que les hurées sont relevées des deux cotées de trois pieds plus *hautes* que le chemin *jusqua* la campagne Cote S; vis a vis La dite campagne les hurées sont élevées de six pieds plus *haute* que le chemin *jusqua* la sortie du vieux chemin Cote 16; vis a vis la dite sortie *jusqua* la parture 10 Les hurées sont élevées de dix pieds; et de la *jusqua* la maison nicolas de Cat Cote 3 les hurées ont trois pieds, trois pieds edemi et quatre pieds edemi plus *elevées* que le chemin; Les arbres sont de dix huit pieds de distance *Lun* de l autre le long du chemin Cote P ainsi qu' il se trouve 18 pieds de largeur *au* chemin, que La *haijes* depuis l' entrée du dit chemin *jusqu* a l avenue de campagne Cote S ont de *Largeurs entrées* elles *trentes* cinq pieds, le long desquelles il ij a des ornes bois de douze poulces et quatorze *poulces* de diametre, de bois de *charne*, pouille, epines et *noistiez* se *nomant* stoqué lesquelles sont *sur la* Lignement des haijes Cote 48 il se trouve une orne bois de *charne* du dix huit poulces de diametre vis a vis Le quel il se trouve une pierre \otimes *qui* marque la designation de la *campagné* coté S, d avec le bois Coté T Laquelle *piere* a *etoit* Levée en presence de N. Stevenne *interessée* et des parties, La *quelle* a *etoit* *trouvée* entrée de *vingt* cinq poulces, *naijant* que deux poulces hors de terre. *est s* est *trouvée* sans temoins *dessous* Que *sur La* Lignement des ornes bois depuis la *Campagne* Cotée S *jusqu* a La *Sortie* du vieux chemin 16 il s *est* *trouve* *sur La* droite du dit chemin P des *chenes* de deux pieds de diametre *nota* que *toutes* les chemins *au* dehors de la *Ligne Rouge* tant ceux allant a La *chaussée* bruno que *dautre*, *Ont* *entré* douze et treize pieds de *Largeur entrées* Leurs *fosssets* et de dix huit a dix neuf pieds *entrées* Leurs *haijes*.

De kaart ARA 998 van Fonson uit 1755, kopie van ARA 822 van Bonnevie.

In hun artikel (8) suggereerden Jan en Jozef Boelaert: *Het is niet onmogelijk dat de tekenaar een verouderde figuratieve kaart uit de jaren 1700 gebruikt heeft om er de toestand van de wegen en van de bewoning voor de periode 1756 – 1758 op weer te geven.*

Op deze suggestie kan gedeeltelijk positief geantwoord worden. In hetzelfde fonds “Kaarten en plannen uit het Arenbergpaleis” treffen we nog een kaart aan van de hand van Fonson. Inventarisnummer 998 (9) heeft als omschrijving ‘*Plan des chemins situés entre la chartreuse et l’église d’ Hérinnes d’ une part, la Chaussée Brunehault, d’ autre part*’ par H. Fonson, architecte-arpenteur (d’après les plans de N. Bonnevie).

De tekst op het plan zelf is nog duidelijker, want daar kan men bovenaan lezen: ‘*Copie du plan par N. Bonnevie*’ en onderaan staat “*fait par henri fonson architecte et arpenteur juré – 1755*“. Dus is de veronderstelling dat Henri Fonson zich baseerde op een ouder plan hiermee bewezen. Maar het tweede luik van de suggestie, dat dit ouder plan qua gegevens moet gesitueerd worden rond de jaren 1700 wordt hierdoor weerlegd. Het vermelde jaartal 1755 geeft in eerste instantie aan dat Fonson zijn kopie in dit jaar zou gemaakt hebben. Maar er is meer. Want ook het plan van Bonnevie zelf is bewaard gebleven.

De kaart ARA 822 van Bonnevie uit 1755.

Dit “*Plan de la région de Hérinnes avec indication des chemins et propriétés limitrophes*“ draagt het inventarisnummer 822 (10) in het eerder aangehaalde fonds. Doch Fonson spreekt van een kopie op basis van een plan van N. Bonnevie, terwijl nummer 822 is uitgevoerd door A. J. Bonnevie. Hebben we hier te maken met twee verschillende personen? Op het eerste zicht dienen we dit zo te verstaan. Anderzijds is plan 822 gedateerd ‘1755’. Dit kan geen toeval zijn. Het vreemde is dat in de inventaris van de collectie ‘Kaarten en plannen uit Arenberg-paleis’ geen andere stukken te vinden zijn van de genoemde N. Bonnevie. Daarentegen zitten er qua originele plannen diverse stukken van A.J. Bonnevie in de verzameling. Het zijn in totaal 10 nummers, die alle een datum dragen en zich situeren

(8) J. en J. BOELAERT, *Het Kartuizerklooster te Herne op de kaart van Fonson*, in *HOLVEO*, jg. XXX, nr. 4, p. 273.

(9) A. VANRIE, *ibidem*, p. 181.

(10) A. VANRIE, *ibidem*, p. 149.

tussen 1727 en 1755. Waaruit we mogen besluiten dat A.J. Bonnevie ten minste 28 jaar in opdracht van de hertog van Arenberg gewerkt heeft. Van de 10 kaarten gaan 3 stuks over Edingen, 2 over Oetingen, en telkens 1 over Bierbeek, Bierghes, Halle, Herne en Huissignies.

Als we de vergelijking maken tussen het nummer ARA 998, kopie van N. Bonnevie en ARA 822, origineel van A.J. Bonnevie, is het duidelijk dat Fonson het plan ARA 822 van A.J. Bonnevie als legger heeft gebruikt. Dus mogen we met een grote graad van zekerheid aannemen dat N. Bonnevie en A.J. Bonnevie één en dezelfde persoon geweest zijn.

Legende van de kaart ARA 998 van Fonson uit 1755.

RENVOIS

- 1° L Eglise d' Herines
- 2 Chemin dit Cappelstraete
- 3 Le couvent de la Chartreuse
- 4 Chemin conduisant a Ninove
- 5 Chemin dit Leenstraet
- 6 Chapelle de La Vierge
- 7 Chemin allant a la Chaussee Brunohaut
- 8 Chemin du Seigneur dit Harebeque
- 9 Closure tenant au bois des Chartreux
- A Entrée ou Sortie du chemin d' Harebecque
- 10 Bois de la Chartreuse
- B deux passages
- C La Barriere
- D campagne sur Harebecque
- 11 borne des 5 journals jean Stevens
- E Suijere (= afwateringskanaal)
- F autre Suijere
- 12 pature des Chartreux
- G passage au bois
- 13 Ruisseau d' Harebecque

- 14 Treille dans le ruisseau
- 15 prairie des Chartreux
- 16 prairie jean Stevens
- 17 prairie des hoirs Bourgogne
- 18 petit pont
- 19 pature des De^{elles} Dubois
- H Deux poupliers
- 20 Suijere
- J pont sur Le ruisseau
- K pillier avec une vierge
- L passage
- 21 Maison de franc de cat
- 22 maison de la Veuve develd
- 23 maison arnould bois d Enghien
- 24 planti du Seigneur
- 25 maison de joseph Eechaut
- 26 maison francois Stevens
- 27 maison aux Narazeth
- 28 maison des hoirs Warloquier
- 29 maison J. B pieters
- 30 maison josse Ribouville
- 31 maison nicolas decat
- 32 maison josse decat
- 33 cense d'Antoine de Mil
- 34 planti du Seigneur
- 35 cense Martin Valette
- 36 planti du Seigneur
- 37 maison josse Roosens
- 38 planti du Seigneur
- 39 maison de pierre Suedens

- 40 planti du Seigneur
- 41 planti du Seigneur
- 42 Chemin venant de la Chaussée Brunehaut
- 43 Chaussee Brunehaut
- 44 La Roue de francis de Ber
- 45 Chemin dit Cromstraete
- 46 Chemin dit leembosstraet
- 47 Chemin rentrant dans celui d'Harebeque

Datering van ARA 998, AEM 270 en ARA 977.

In de legendes van de verschillende plannen wordt een aantal elementen vermeld die het mogelijk maken de datering van de kaarten te bevestigen.

Voor het plan AEM 270 uit Bergen en het plan ARA 977 uit Brussel:

- N Entrée du Vieux chemin
- P Nouveau chemin dit chemin de la procession
- 9 ou commence le nouveau planti jusqu' a la sortie du Vieux chemin Cote 16
- 16 sortie du Vieux chemin
- 29 nouveau planti fait contre la haye dans l' année mil sept cent cinquante six
- 34 maison de la veuve Martin Valet

Voor het plan ARA 998 afkomstig uit Brussel:

- A Entrée ou Sortie du chemin d'Harebecque
- 35 cense Martin Valette

Wat Jan en Jozef Boelaert hierbij direct opviel was de datum van 1756, vermeld bij het nummer [29] van AEM 270. Dit situeert AEM 270 en ARA 977 in of na 1756.

Volgens de legende van AEM 270 behoort huis [34] aan de weduwe van Martin Vallet. Uit de overlijdensregisters van de gemeente Herne (11) kon worden opgemaakt dat Martin Vallet overleed op 9 maart 1756. Het plan ARA 998 verwijst onder nummer [35] naar een pachthoeve, toebehorend aan Martin Vallet en niet aan zijn weduwe. Dit situeert ARA 998 vóór 1756 en AEM 270 en ARA 977 na 1756. Deze datering valideert het jaartal 1755 dat op het plan ARA 998 vermeld staat.

Dat het plan ARA 998 oudere gegevens bevat, wordt ook bewezen door het feit dat AEM 270 en ARA 977 gewag maken van een nieuwe aanplanting in 1756: [29] *nouveau planti fait contre la haye dans l' année mil sept cent cinquante six*, terwijl hierover niets gezegd wordt in ARA 998.

Verschillen tussen de FONSON-kaarten van 1755 en 1757.

Bij verdere vergelijking vinden we naast een aantal verschillen ook voldoende punten van overeenkomst om te besluiten dat Fonson bij de vervaardiging van zijn kaarten AEM 270 en ARA 977 gebruik heeft gemaakt van de oudere kaart van Bonnevie ARA 822 of van de Fonson-kopie daarvan, ARA 998.

Plans AEM 270 & ARA 977(1757)	Plan ARA 998 (1755)
Huis / hof - op naam van	Huis / hof - op naam van
[C] Veuve Adrien Vanden Berghe	niet vermeld
[F] Joseph Sirjacobs	niet vermeld
[G] Jean Stevens	niet vermeld
[Y] Jean Niels	niet vermeld
[3] Nicolas De Cat	[21] Franc De Cat.
[4] Veuve Gilles drogez (<i>chogez</i>)	[22] <i>Veuve develd</i>
[5] Arnold Bodengien	[23] <i>Arnauld Bois d' Enghien</i>
[6] Joseph Ijecos	niet vermeld
niet vermeld	[25] Joseph Eeckhaut
niet vermeld	[26] François Stevens
[20] religieuzen van Nazareth	[27] religieuzen van Nazareth

[21] Antoine Warloquin	[28] erfgenamen Warloquin
[22] Jean Baptiste Pieret	[29] Jean Baptiste Pieters
[24] Joseph Ribouville	[30] <i>Josse</i> Ribouville
[25] Nicolas De Cat	[31] Nicolas De Cat
[26] Judocus De Cat	[32] <i>Josse</i> De Cat
niet vermeld	[33] Antoine De Mil
[27] Guillaume Derdenne	niet vermeld
[28] Jean Sergeant	niet vermeld
[30] hof te Conkelberg	niet vermeld
[31] Pieter Similion	niet vermeld
[32] Jean-Baptist Thimpont	niet vermeld
[34] Martin Vallet	[35] Martin Vallet
[35] <i>Adrien Pultracte</i>	niet vermeld
niet vermeld	[37] Josse Roosens
niet vermeld	[39] Pierre Suedens

Zoals hierboven reeds aangehaald komt de naam van Martin Vallet in de beide legendes voor. Daarnaast zijn er Arnold Bodengien, Joseph Ribouville en Nicolas De Cat. Mogelijk ook Jean Baptiste Pieret en Judocus De Cat.

Uit de lezing van het Brusselse exemplaar hebben we nog volgende personen kunnen identificeren op basis van de overlijdensregisters van Herne (12):

Voor Jean Stevens zijn er een paar opties. De eerste overleed op 22 november 1768 en een andere op 1 september 1794.

Joseph Eeckhaut is mogelijk Josse Eeckhoudt en kan zijn overleden op 25 juli 1765.

De naam François Stevens heeft meerdere vermeldingen en is dus moeilijk te identificeren.

Het overlijden van Jean-Baptiste Pieters staat genoteerd op 19 april 1779.

(12) Gemeente Herne.

Antoine de Mil zou Demel kunnen zijn, die overleed op 13 juli 1793. Hij was gehuwd met Elisabeth Daminet.

Josse Roosens was vermoedelijk Joseph Roosens, overleden op 17 maart 1786.

Laten wij dit nu eens vergelijken met de legende van het plan ARA 822 van A.J. Bonnevie zelf.

Legende van de kaart Bonnevie ARA 822 uit 1755.

RENVOIS

- 1° L eglise d' herinnes
- 2 Chemin dit Cappelstraete sur lequel il y a un pont; ij passant l' eau du Ruisseau d harenbecq
- 3 Le couvent de la Chartreuse, n' etant anciennement qu' une chapelle servant d' hermitage
- 4 Chemin conduisant au village de vollezelles a La Ville des Ninove
- 5 Chemin dit Leenstraete
- 6 Chapelle de La Vierge
- 7 Chemin cottoyant Le Conincxberg en heckelberg allant joindre La Chaussee Brunhault
- 8 Chemin du Seigneur dit harenbecq
- 9 Closure tenant au bois es muraille de la chartreuse
- A Fin ou commencement dudit chemin dit harenbecq
- 10 Bois de la chartreuse cottoijans La ditte rue du Seigneur
- B Les deux passages
- C La Barriere
- D Campagne faisant partie du Canton dis harenbecq
- 11 borne de Pierre faisant La Separation au defoivre du (vertaald: tegenover) bois des chartreux et d' une partie de cinq journaule situee sur lad^e campagne appartenant a jean Stevens d' herinnes dans La haije, du meme que les arbres font partie ded^e cinq journals

- E Suijere (vertaald: afwateringskanaal)
- F autre Suijere
- 12 pature des Chartreux, plantee d' arbres a fruits
- G passage au bois vis a vis Lad^e pature
- 13 Ruisseau d' Harenbecq
- 14 Treille de bois dans Ledit ruisseau
- 15 Prairie appartenant a la chartreuse
- 16 Prairie jean Stevens
- 17 Prairie des hoirs du Sieur Bourgoigne d Enghien
- 18 petit Pont vis a vis Lad^e Prairie desd^e hoirs du Sr Bourgoigne
- 19 Pature des demoiselles du bus d Enghien
- H Deux poupliers
- 20 Suijere
- J Grand Pont sur ledit Ruisseau d harenbecq servant d'introite au Chemin qui conduit a La place d herinnes
- K Pillier ij aijant une vierge
- L Passage pour entrer dans Le Bois de la chartreuse, qui est contigu L' heritage amaisonne de francois De Cat
- 21 Maison de francois De cat
- 22 Maison de La Veuve adrien Develd
- 23 Maison d arnould Bois d Enghien
- 24 planti du Seigneur d Enghien
- 25 Maison de Joseph Eeckaut
- 26 Maison de francois Stevens
- 27 Maison appartenant aux Religieuses de Narazeth d' Enghien
- 28 Maison des hoirs J.B. Varloquier
- 29 Maison de J. B Pierete
- 30 Maison de Josse Ribouville
- 31 Maison de Nicolas De Cat
- 32 Maison de Josse De Cat
- 33 Maison de Cense occupee par antoine de Mil

- 34 planti du Seig^r d Enghien
- 35 maison de cense appartenante a Martin Valette
- 36 Planti du Seigneur d Enghien
- 37 Maison de Josse Roosens
- 38 Planti du Seig^r d Enghien
- 39 Maison de pierre Suedens
- 40 planti du Seig^r d Enghien
- 41 planti du Seig^r d Enghien
- 42 Chemin dit Waerdenstraete tenant de la Chaussee Brunhault entrant Le Chemin d harenbecq, ij aijant dise Sept heritages amaisones compris censes, Cottoyens Lesd Chemins
- 43 Chaussee Brunehault
- 44 La Roue sur laquelle de francis de Ber a ete mis a la voirie
- 45 Chemin venant de led^e Chaussee Brunhault dit Croonstraete et Stoechestraete entrant dans Ledit chemin d harenbecq, ij aijant Sept heritages amaisones
- 46 Chemin dit Leenbosstraete et Caroignstraete venant de la Chaussee Brunhault dans Ledit Chemin d harenbecq
- 47 Chemin de communication du chemin d harenbecq avec Celuy d'Heckelberg

Duiding bij de kaart van Bonnevie ARA 822 uit 1755.

Aan de rechterzijde is een stuk van de kaart ARA 822 verloren gegaan, waardoor de items vanaf [40] niet meer kunnen gesitueerd worden. In vergelijking met de kopie van Fonson, ARA 998, is de kaart minder gedetailleerd in de richting van de *chaussee Brunhault*, maar is uitvoeriger qua letter-aanduidingen.

Verder zitten er een aantal elementen in die ons meer vertellen dan wat Fonson op zijn kopie zette. Zo lezen we bij Fonson onder [44]: *La Roue de francis de Ber*. Het zou hier dus gaan over een rad dat eigendom was van François De Ber. Bonnevie noteert echter: *La Roue sur laquelle de francis de Ber a ete mis a la voirie*. Dit geeft aan dat een zekere François De Ber in 1755 tot het rad veroordeeld werd en overeenkomstig het toenmalig rechtsgebruik naderhand te kijk gesteld werd langsheen de openbare weg.

Bonnevie is meer gedetailleerd dan Fonson. Zo geeft hij aan dat er in nummer [2] in de Capellestraete *il y a un pont; ij passant l' eau du Ruisseau d harenbecq*. In nummer [18] spreekt hij van de *petit pont* en in nummer [J] van de *Grand Pont*. Bij nummer [3] noteert hij: *Le couvent de la Chartreuse, n' etant anciennement qu' une chapelle servant d' hermitage*.

Uit dit soort details mag men besluiten dat Bonnevie beter bekend was met de lokale geschiedenis dan Fonson en er in ieder geval meer belang aan hechtte bij het tekenen van zijn kaarten. Dat leidt ons dan ook tot de veronderstelling dat Fonson zich hoofdzakelijk beperkt heeft tot het actualiseren van de bewonersnamen op de kaart van Bonnevie.

Verder maken Bonnevie, noch Fonson op hun kaarten uit 1755, vermelding van een *vieux chemin* of een *nouveau chemin*, die wel voorkomt op het plan ARA 977 uit 1757. Waar in de legende van het plan van Bonnevie enkel sprake is over de in- of uitgang van de Harebeekweg [Cote A] heeft Fonson het in 1755 over de oude weg, zonder naamsvermelding. De nieuwe weg, genaamd Processieweg, zou dus na 1755 aangelegd zijn. Mogelijk was dit het doel van de aanmaak van de plannen. In feite werd het tracé van de bestaande oude Processieweg slechts gedeeltelijk rechtgetrokken en gebeurde dat na 1760. We verwijzen hierbij naar een studie van Jan en Jozef Boelaert (13): *de transactie van 7 juni 1760 tussen de hertog van Arenberg en het kartuizerklooster van Herne*.

De herkomst van de verschillende plannen kan een aanwijzing bevatten over hun ontstaansgeschiedenis. De Fonson-kaart, bewaard in het Rijksarchief te Bergen, kwam volgens de gegevens van Leopold Devillers uit de verzameling van de *anciennes archives judiciaires de Hainaut*, dus een processtuk. De overige kaarten maakten deel uit van de verzameling kaarten en plannen van de Hertog van Arenberg.

In het Arenbergarchief te Edingen bevindt zich een map (Map SEM 167) die verwijst naar een kaart (14) van Bonnevie: *Carte Figuratif des environs de Hérines et de la chartreuse, faite par Bonnevie (1755)*.

(13) J. en J. BOELAERT, *De transactie van 7 juni 1760 tussen de hertog van Arenberg en het kartuizerklooster van Herne*, in *HOLVEO*, jg. XXXII, 2004, p. 206-216

(14) Archief en Cultureel Centrum Arenberg, Edingen. Tijdens een werkbezoek in 2002 stelde Jan Boelaert vast dat deze kaart zoek was.

Verder bevat het achief, in verschillende registers, kopies van brieven over een betwisting nopens de *plantis du chemin de la procession*. Het gaat over een proces, waarvan de procedureakten dateren uit de periode tussen 1754 en 1760. Het relaas hierover verscheen in de hoger vermelde studie van Jan en Jozef Boelaert (zie voetnoot 13). De briefwisseling betreffende dat proces bewijst voldoende dat de kaarten van Bonnevie en van Fonson gemaakt werden in opdracht van de hertog van Arenberg. De bedoeling was ze als bewijsstukken te gebruiken tijdens het proces dat de kartuizers hadden aangespannen bij de Soevereine Raad van de Staten van Henegouwen. Een aantal elementen uit de legende bij de kaarten wijst in die richting, namelijk waar er sprake is van *plantis du Seigneur d' Enghien*. Waren de plannen in opdracht van de Hernse kartuizers gemaakt, dan zou een dergelijke omschrijving van het voorwerp van de betwisting bij de procesvoering zeker niet in hun voordeel gespeeld hebben.

Het dorpscentrum van Herne op de kaart ARA 977 van Fonson uit 1757.

Het Brusselse plan van Fonson, ARA 977, geeft een bijzonder interessant beeld van het dorpscentrum anno 1757. Waar op de Bergense kaart (15) de linker benedenhoek van het plan met het dorpscentrum verloren gegaan is, staat het dorpscentrum wel volledig op de Brusselse kaart (16). We mogen stellen dat dit tot op heden de oudste gekende schets is van hoe de wegen door de dorpskern liepen.

Bij nader onderzoek stelt deze tekening ons voor een aantal vragen, omdat het een weinig herkenbare situatie is, vergeleken met de huidige toestand ter plaatse. Op het eerste gezicht zou men voortgaand op de huidige inplanting zeggen dat de gegevens op de kaart van Fonson enkel een ruwe, onrealistische weergave zijn. De voorgevel van de kerk is aan de Plaats gelegen en van de Kerkstraat is er geen spoor. Doch als we andere kaarten van de dorpskern in de vergelijking betrekken, kan men wel enkele argumenten aanbrengen om de tekening van Fonson als vrij realistisch te aanvaarden.

(15) L. DEVILLERS, *ibidem*

(16) A.VANRIE, *ibidem*, p. 177.

Met de Atlas der Buurtwegen uit 1843 beschikken we over een correct plan van de dorpskern. Het centrum wordt afgebeeld vóór de aanleg van de Ninoofsesteenweg, dus zonder dat er zich ingrijpende wijzigingen hebben voorgedaan in de heraanleg van de omgeving van het centrum. Dit is wel het geval op de kaart van Popp uit 1860, waarop de steenweg Edingen-Ninove voortkomt. Voor de aanleg van de steenweg in 1847 werd er een aantal huizen in het centrum afgebroken (17). Tevens moest het tracé in de bocht van de Plaats naar de Kapellestraat met een paar meter grond worden aangehoogd. Dit is nog steeds duidelijk merkbaar aan het niveauverschil tussen het huidige postgebouw en het pleintje met het monument van de oudstrijders. De voorstelling van de huizenrij op de tekening van Fonson is dus toch niet zo onrealistisch als men het op het eerste gezicht zou denken.

Een ander zeer merkwaardig feit is dat op het plan van de Atlas van de Buurtwegen de Kerkstraat ook nog niet bestaat. De atlas maakt een duidelijk onderscheid tussen straten (= chemin) en voetwegen (= sentier). Vanuit de Kapellestraat loopt er de weg nr 26 naar de kerk toe, over het kerkhof verder in de richting van de hoek met de Lindestraat en de Arebeekstraat. Dit laatste deel van deze voetweg is nu volledig verdwenen want hij dwarste de site van het rusthuis Sint Felix. Langs de kant van de Plaats zien we een steeg tot aan de andere zijde van het kerkhof. Deze gegevens zijn niet terug te vinden op de plannen van Bonnevie of Fonson, wat op zich een aanwijzing is dat de huizenrij volgens Fonson in een sikkelvorm over de heuvel liep langs de beide kanten van de kerk.

(17) KADASTER BRUSSEL, *schetsboek 1847*.

Conclusies.

1) Waar Jan en Jozef Boelaert in hun studie “ De transactie van 7 juni 1760...” de link legden dus de Fonson-kaart te Bergen en het proces tussen enerzijds de hertog van Arenberg als heer van Edingen en anderzijds de kartuizers, kunnen we deze argumentatie ondersteunen door de aanwezigheid van de plannen van Fonson in de Arenberg-collectie te Brussel.

2) Uit de tweede lezing van de Fonson-plannen is duidelijk naar voren gekomen dat het de Hertog van Arenberg was, die de opdracht heeft gegeven voor de aanmaak van de plannen.

3) De datering door Jan en Jozef Boelaert van de kaart AEM 270, wordt aan de hand van het plan van Bonnevie en de kopie van Fonson, bevestigd in de periode 1756 – 1758.

4) Fonson steunde voor zijn cartografie op het werk van Bonnevie. Bonnevie zelf werkte in de periode 1727-1755 en het is niet duidelijk in hoeverre zijn kaart ARA 822 uit 1755 topografisch up-to-date was. Mogelijk kopieerde hij gegevens uit kaarten die hij eerder voor de hertog gemaakt had, wat de verschillen met de latere Ferrariskaarten (18) zou kunnen verklaren.

5) Met de Brusselse kopie van het plan van Fonson ARA 977, beschikken we over de voorlopig oudste gekende schets van het Hernse dorpscentrum.

6) Afgeleid hieruit is met vergelijkend onderzoek duidelijk geworden dat het huidige tracé van de Kerkstraat van recentere datum is.

(18) J. en J. BOELAERT, *Het Kartuizerklooster te Herne op de kaart van Fonson*, in *HOLVEO*, jg. XXX, nr. 4, p. 273.